

Egy sokoldalú könyv az e-könyves kultúráról

Nem véletlen, hogy e könyv bemutatóján *Kocsis András Sándor*, a Kossuth Kiadó vezetője tréfásan felvetette, hogy mi lenne, és főként mekkora terjedelmű mű született volna, ha nem a digitális könyvkultúra alapvonásairól szólna. A könyv (röviden *E-könyvészet*) ugyanis több mint 300 oldalas terjedelme folytán is „sokoldalú”. Természetesen nem csak a terjedelemről van szó. Ha valaki az első oldalakat nézi, egy újságcikkbe olvashat bele, ha pedig fellapozza az irodalomjegyzéket, joggal gondolhatja, hogy egy tudományos monográfiát tart a kezében. Valójában mindkettő igaz, sőt gyakorlati tanácsokat adó könyvnek is nevezhetnénk, ha volna ilyen kategória.

A szerzők, akik az ELTE BTK Könyvtár- és Információtudományi Intézetének munkatársai (egész pontosan oktatója, vezetője és doktorandusza), azt írják, hogy az e-könyv jelenség tartalmi összetevőit igyekeznek bemutatni a témával ismerkedők részére. Az sem titkolt szándékuk, hogy a tárgykörtől idegenkedőknek is információkat nyújtsanak, mankót kínálva a digitális műveltségi termékek előítéletektől mentes megismeréséhez. Nem titkolják tehát, hogy egy könyvben több mindent meg akartak valósítani. Nyilvánvalóan ezt a célkitűzést jó szolgálja a sokszínűség. Jó is van ez így. Most egy ilyen könyv kellett. Az olvasónak valószínűleg erre van szüksége.

Lássuk tehát, miről szól a sok oldalas mű! A már említett és előszóként szolgáló újságcikket is beleszámítva 14 főfejezete van a könyvnek, mintegy száz hosszabb-rövidebb alfejezettel. Ehhez járul az irodalomjegyzék és a terjedelmes, számos érdekes adatsort is tartalmazó függelék.

KERÉKES Pál

E-könyvészet : a digitális könyvkultúra alapvonásai / Kerekes Pál, Kiszl Péter, Takács Dániel ; [a bevezetést írta Dombi Gábor] ; [kiad. az Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karának Könyvtár- és Információtudományi Intézete]. - Budapest : ELTE BTK Könyvtár- és Információtud. Int., 2013. - 310 p. : ill. ; 24 cm
ISBN 978-963-284-378-0

Valószínű, hogy az olvasók jelentős részének tetszeni fognak a rövid szövegrészek, különös tekintettel arra, hogy egy szak-könyvet amúgy sem olyan módon olvasunk, mint ahogyan egy regényt kell.

Az sem kétséges, hogy lehetetlen és szükségtelen minden témát felsorolnom, ezért válogatni fogok a könyv mondanivalójából. Ennek megfelelően, a mű szerkezetéhez és az előadásmód sokszínűségéhez némileg alkalmazkodva, ismertetésem is sokszínű lesz. Bár már említettem, hogy a sokféleségnek, bár jól jön az olvasó számára, hátulütői is vannak. Többek között olyan, némileg paradox helyzeteket eredményez, hogy előbb tudjuk meg, milyen eszközökön olvasunk e-könyvet, mint ahogy meghatározást (meghatározásokat) kapnánk az e-könyv fogalmáról. Ha kizárólagosan tudományosságra törekvő monográfiáról lenne szó, akkor ezt joggal kifogásolhatnánk, de egy olyan, kaleidoszkóp-szerű könyvben, mint amit kezünkben tarthatunk, nem érdemes vele foglalkoznunk. A „laikus” olvasót valóban nem a definíciók érdeklik.

A sokszínűségnek néha áldozatul esik a stílus. Én például kevesebbet használtam volna a *print* szót a könyv alcímeiben és szövegében, a *nyomtatás*, vagy a *nyomtatott könyvek* helyett. A szövegre pedig időnként ráfért volna a gondosabb fogalmazás is. De tegyük félre a kritikát, és értékeljük az újdonságot, a kitekintés gazdagságát! Ne kérjük számon a szintézist olyan területen és tematikában, ahol még igen sok minden kiforratlan!

A témák módszeres felsorolása helyett tehát a könyv néhány, figyelemre méltó megállapítását veszem górcső alá. Például azt, amellyel maximálisan egyetérthetünk, és a következőképpen fogalmazhatunk át: Miközben minden forrong a könyv környezetében, maga a könyv nem formálódik át, nem vesz fel új alakot, tehát a könyvtestet alkotó szövegtömbök súlya és ereje ma még nem váltható ki virtualitással.

A tudományos(abb) témák iránt érdeklődő olvasók igényeit jól kielégíti az *E-könyv: karaktersorozat vagy szöveges műegész?* elnevezésű alfejezet. Nemcsak a figyelemfelkeltő címben rejlő ígéret okán igaz ez, hanem a benne megjelenő megállapításoknak köszönhetően is. Emeljünk ki néhány megállapítást ebből az alfejezetből! Azt aligha vitatja bárki, hogy az e-könyvben a tartalom digitális hordozókra kerül, így ennek konstatálása sem hat meglepetésként. Annál érdekesebb az a gondolat, hogy használatához nem elegendők a biológiai alkalmasságok. Persze tudjuk, hogy az olvasás nem velünk született képesség. Az sem titok legtöbbször előtt, mégsem lehet eleget hangsúlyozni, hogy az e-könyvek léte a hagyományos tudásörző intézményeket átalakulásra kényszeríti. Ha eddig nem tették, ezt bizony a könyvtárosoknak is tudomásul kell venniük.

Természetesen nem csak ez a fejezet figyelemre méltó. Hasonló példákat az *olvasás fogalmának kiterjesztése e-szövegekre értel-*

mezve elnevezésű alfejezetből is hozhatnék.

Az ilyen és hasonló fejezetek kapcsán viszont szeretném arra felhívni a figyelmet, hogy – amint azt a könyv szerzői is hangsúlyozzák – nem pusztán elméleti kijelentésekről van szó, mivel az elméleti megfontolások nagyon is gyakorlati problémák köré csoportosulnak. Például azért, mert az elmélet mögött ott van a gyártók jól felfogott érdeke. Ők ugyanis éppen avval kívánnak előnyt szerezni a konkurenciával szemben, hogy a következő kérdéseket próbálják megválaszolni: rendelkezzen-e egy e-könyv böngészési lehetőséggel; legyenek-e benne utalások, hipertext kapcsolatok; legyen-e alkalmas a képek kezelésére.

Olvasóként – és főleg nyomtatott könyvek olvasóiként – többnyire nem foglalkoztatnak bennünket ezek a kérdések, pedig nem lényegtelenek. Szakemberként viszont ne felejtjük el, hogy a nyomtatásban már létező könyvek digitalizálása általában a tartalom betű szerinti átalakítását eredményezi, mivel a kifinomultabb, a szöveg értelmét is tükrözni kívánó és a számítógépes környezetet nagyobb mértékben kihasználó formák nagymérvű emberi közbeavatkozást igényelnek, ezért költségesek.¹

A karaktársorozat vagy szöveges műegész problémáját taglaló (már említett) alfejezetben egy másik érdekes, sőt fontos kérdéskört is feszegetnek a szerzők, amikor arról írnak, hogy az e-könyv előnye (és egyúttal hátránya), hogy általa a tartalom kerül a középpontba, tehát a „külsőségek”, vagyis a kötés, a borító vagy a méret kisebb szerepet játszanak benne. Dicséretes módon rögtön hozzátesszik, hogy az e-könyvolvasó eszközök is képesek érzelmi kötődést is kialakítani. Érdeemes viszont megnéznünk ebből a szempontból, hogy miként változott az e-könyvek kiváló ismerője és egyúttal kritikusa, *Clifford Lynch* ezzel kapcsolatos véleménye.

Lynch 2001-ben azt írja, hogy az e-könyvvel kapcsolatos fejtegetések jó részét olyan szentimentális gondolatmenetek hatják át, mint a fürdőkádban való olvasás, a szép nyomtatású könyvek vagy a jó könyvesboltok polcain való böngészés élvezete. Ezeket azonban alapvetően

irreleváns és múlandó kérdéseknek minősíti.² 2013-ben viszont gyengéd érzelmeket említ annak kapcsán, hogy a generációról generációra öröklődő, a családok és közös kultúránk örökségét jelentő könyvgyűjtemények létét tesszik kockára az e-könyvek.³ Utóbb egy érdekes blogbejegyzés szerzője viszont úgy látja, hogy ezek az érzések inkább a kiadóknál dolgozó embereket jellemzik, mintsem az írókat és az olvasókat.⁴ Kétségtelen tehát, hogy az *E-könyvészet* szerzői érzékeny pontra tapintanak rá. Kár, hogy nem viszik végig a gondolatot.

Örülhetünk viszont annak, hogy olyan – talán kevésbé széles körben ismert – témák is előkerülnek a könyvben, mint a *Nielsen* által megállapított, „F” betűt formázó mintázat, amely az weben történő olvasást jellemzi. Az pedig egyenesen izgalmas kérdés, hogy az e-könyvet vagy a nyomtatott könyvet olvassuk-e gyorsabban? (A választ a könyvben találja a Kedves Olvasó.)

A *Vásárolható elektronikus könyvek* címet viselő fejezet, címéhez híven, a tág értelemben vett gyakorlati tudnivalókról szól. Nem az egyedüli ebben a témában, hiszen később olvashatunk arról, hogy milyen e-könyv olvasók vannak jelenleg a piacon. (Erről a könyvhöz adott, kivethető mellékletben is tájékozódhatunk.) Természetesen nem feledkeznek meg a szerzők az e-könyvolvasó készülékek és a táblagépek versengéséről sem.

Egy ilyen könyvből nem hiányozhatnak a szerzői jogi tudnivalók, így meg is találjuk őket. Kapcsolódó téma és hasonló fontossága van a digitális jogkezelési rendszerekkel kapcsolatos tudnivalóknak. A könyvből többek között éppen azt tudhatjuk meg, hogy a DRM-nek vannak alternatívái.

E sorok írója, aki maga is foglalkozik a digitális bölcsészet kérdéseivel, jóleső meglepetéssel vette tudomásul, hogy erről a kérdéskörrel is megemlékeznek a szerzők.

Nem véltem felfedezni viszont (a már többször idézett) Clifford Lynch – több írásában is megtalálható – kritikai megjegyzéseit. Írásainak adatai azonban szerepelnek az irodalomjegyzékben, tehát – aki ezekre is kíváncsi – elolvashatja őket. Mindezt nem azért említem, mert úgy látom,

hogya a könyv nélkülözne a kritikát. A nyomtatott könyv előnyeit kiemelő, a *Vírus és technobosszankodás nélkül* címet viselő és számos kérdésre rámutató alfejezet tíz pontja kapcsán van miről elgondolkoznunk. Nézzük például a következő állításokat!

„A nyomtatott könyvek az értékállóságot képviselik, és technológiai szempontból sem avulnak el. Egész életünkben megtarthatjuk őket, akkor is, ha már nem kaphatók, ha kimentek a divatból. Ide kapcsolódik, hogy a papír-kiadvány – tartalmi funkciói mellett – egyben műtárgy is. Elég, ha a kötésre gondolunk, a szép illusztrációkra, a szöveg beosztására és elhelyezésére. Az e-könyv ebben még semmi esetre sem versenytárs.” Ebből a leglényegesebb az, hogy – szemben a nyomtatott könyvvel, amelyet éppen a fentiek szerint egész életünkben megtarthatunk – az e-könyv nem lesz a tulajdonunk, hanem csak licencet vásárolunk hozzá, ami a könyvtárak szempontjából különösen problematikus. Természetesen a szerzők sem feledkeznek meg erről, hiszen a következőket írják:

„Meggasztuk, hogy amit megvásároltunk, az örökre és elidegeníthetetlenül a tulajdonunkat képezi, ezért is helyezzük egy tárlóba, szekrénybe a könyvet, külön célbútort alkalmazva, hiszen hosszú évtizedekre kell helyet adni a kifizetett terméknek.” Ennél azonban súlyosabb a probléma. Ráadásul arra is kitérnek, hogy az e-könyves környezetben „Elég egy gépcsere, egy elromlott alkatrész, szolgáltatói csőd, megváltozott jogi környezet, és máris kérdésessé vált teljes könyvkészletünk létezése”.

Ide kívánczik még, hogy a szerzők a könyvhöz való érzelmi kötődés kapcsán arról szólnak, hogy a kötés, a borító, a méret és a tulajdonosi bizonyosság, nem járulnak hozzá a könyvélményhez, vagy csak kis mértékben adnak pluszokat a mű értékéhez, mivel az e-könyvben a tartalom kerül a középpontba, így a külsőségek kevésbé játszanak szerepet. Ez persze egyszerre előny és hátránya is.

Az *E-könyv top 40* elnevezésű fejezetben azt olvashatjuk, hogy az e-könyv környezetkímélő, hiszen a gyártása nem igényel nyersanyagokat, energiát. Remélhetőleg a könyve terjedelmes

volta okozta, hogy ehhez nem fűztek kommentárt a szerzők. Az e-könyv is igényel ugyanis nyersanyagokat. Nyilvánvalóan nem könnyű megítélni, hogy az e-könyvek környezetkímélőbbek-e, mint nyomtatott elődeik. Az viszont bizonyos, hogy a könyvolvasó készülékek előállítás, kiszállítása és az elhasználandó eszközök kezelése nyomán is marad ökológiai lábnyom.⁵ Összegzésként idézem a mű fűlszövegét, amely frappánsan összefoglalja mindazt, ami talán a legfontosabb tudnivaló a könyvről:

„A kötet a digitális kultúra markáns szegmensének, az elektronikus könyvnek aktuális jellemzőit, gazdasági és társadalmi hatásait mutatja be interdiszciplináris megközelítésben. A mű felvázolja az elektronikus könyv megjelenési formáinak kategorizálását, elérhetőségének módjait, az e-book jelenséget körülvevő kiadói és terjesztési konstrukciókat, a kibontakozó e-könyvészet szabályszerűségeit. A szerzők abban kívánnak segítséget nyújtani, hogy olvasóik közérthetően megfogalmazzák, ugyanakkor tudományos alapon ismerkedhessenek meg a digitális platform létrejött – folyamatosan fejlődő – színes tartalomkínálattal.”

Vegyük tehát kézbe az E-könyvészetet, vagy olvassuk e-könyvben!

Jegyzetek

1. LYNCH, Clifford: The battle to define the future of the book in the digital world = First Monday, vol. 6. 2001. no. 6. – <http://firstmonday.org/ojs/index.php/fm/article/view/864/773#author>
2. Uo.
3. LYNCH, Clifford: E-books in 2013: promises broken, promises kept, and Faustian bargains = American Libraries, E-content digital supplement, 2013. June 24. – <http://www.americanlibrariesmagazine.org/article/ebooks-2013>
4. HELMER, John: The mysterious survival of the print = <http://www.semantics.com/2014/03/the-mysterious-survival-of-the-print> (blogbejegyzés 2014. március 28.-án)
5. LYNCH, i. m.

Koltay Tibor